

УДК 1(091)

DOI <https://doi.org/10.32782/apfs.v052.2024.19>**І. В. Петленко**ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-9780-9014>

кандидат філософських наук

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

КОЛОНІАЛІЗМ І НАЦІОНАЛЬНА ІДЕНТИЧНІСТЬ: ПРИКЛАД ІНДІЇ

Постановка проблеми. Колоніалізм залишив глибокий слід в історії Індії, сформувавши її політичний, економічний та соціокультурний ландшафт. Британське правління, що тривало майже два століття, мало як руйнівні, так і трансформаційні наслідки для країни. Процес деколонізації, який завершився здобуттям незалежності у 1947 році, не означав повного звільнення від колоніальної спадщини. Постколоніальні виклики, такі як економічна нерівність, культурний імперіалізм та політичні суперечності, досі впливають на розвиток Індії.

У сучасному глобалізованому світі питання колоніалізму та його наслідків залишається актуальним, оскільки Індія продовжує переосмислювати свою історію та відстоювати власну ідентичність. Дискусії про спадщину колоніального правління знаходять відображення у сфері освіти, культури, економічної політики та міжнародних відносин. Аналізуючи ці аспекти, ми можемо краще зрозуміти, як історичне минуле впливає на сьогодення та майбутнє Індії.

Мета дослідження – проаналізувати вплив колоніалізму на сучасну Індію, зокрема з'ясувати його роль у формуванні національної ідентичності. Стаття спрямована на розкриття того, які виникли виклики та складнощі формування постколоніальної національної ідентичності Індії.

Було використано загальнонаукові методи аналізу та синтезу, компаративний метод, принципи узагальнення на основі конкретного матеріалу, історизму та культурно-цивілізаційного підходу. Джерельна база дослідження ґрунтується на працях таких дослідників як Ашиш Нанді, Нірадж Гаутам, Прінайк Парашар, Упендра Баксі, Партха Чаттерджі, Раджива Бгаргави.

Виклад основного матеріалу. Геополітичні виклики, з якими Індія зіткнулася після здобуття незалежності у мали глибокі філософські корені, що стосувалися питань суверенітету, національної ідентичності, соціальної справедливості та рівноваги між традицією та модернізацією. Ці виклики можна розглянути як у політичному, так і філософському аспекті.

Відразу після поділу Британської Індії на Індію та Пакистан відбулися кілька воєн між цими країнами, найбільш значущі з яких були за контроль над регіоном Кашмір. Це стало основним джере-

лом напруженості між двома державами, яке триває й до сьогодні. Геополітично, питання Кашміру не лише стосувалося територіальної цілісності, але й впливало на релігійну ідентичність та національну гордість обох країн.

Конфлікт з Пакистаном піднімає глибокі питання філософії національної ідентичності та приналежності. Що означає бути індійцем чи пакистанцем у регіоні з багатовіковою спільною історією та культурою? Як розділити спільні традиції після політичного розмежування? Ці питання підсилюють роздуми про межі політики ідентичності та релігії.

Ще одним геополітичним викликом для новоствореної самостійної Індії була Холодна війна. Країна намагалася зберегти нейтралітет під час Холодної війни, залишаючись поза прямими блоками США чи СРСР. Прем'єр-міністр Джавахарлал Неру став ініціатором Руху неприєднання (Non-Aligned Movement), намагаючись захистити незалежність Індії від впливу великих світових сил.

Нейтралітет Індії у глобальному контексті відображає глибоке бажання самовизначення та самостійного шляху розвитку. Цей підхід можна пов'язати з індійськими традиціями, які ставлять акцент на балансі, самоконтролі та ненасильстві (агімса). Водночас він є відображенням ґандіанської філософії, яка прагнула уникнути агресії та колоніальної залежності.

Відносини з Китаєм були також великим політичним викликом. Індія зіткнулася з територіальними суперечками з Китаєм, які переросли у військовий конфлікт у 1962 році. Ці напружені стосунки продовжують впливати на індійську зовнішню політику до сьогодні.

Конфлікти з Китаєм також вимагають осмислення природи меж і суверенітету. Для обох цивілізацій, які мають давні філософські традиції, що цінують гармонію, цей конфлікт став випробуванням ідеалів миру та співіснування. Для Індії питання постає в тому, як збалансувати прагнення до ненасильницьких рішень із необхідністю захисту своєї територіальної цілісності.

Орім зовнішньополітичних труднощів після здобуття незалежності Індія зіштовхнулася з масштабними внутрішніми проблемами, такими як бідність, нерівність, кастова система та регіо-

нальні конфлікти. Завдання полягало в тому, щоб побудувати економіку та соціальну структуру, яка була б справедливою та забезпечувала рівні можливості для всіх громадян.

Ці питання глибоко пов'язані з індійськими етичними системами та концепціями справедливості, як-от дгарма та карма. Дгарма у соціальному та етичному сенсі визначає правильну поведінку людини відповідно до її статусу, віку, варни і касты (варнашрама-дгарма). Ця система ґрунтується на принципі, що кожна людина має слідувати своїй дгармі відповідно до соціального статусу, щоб підтримувати космічний порядок. Хоча традиційна система варнашрама-дгарми зберігає вплив у сучасній Індії, сьогодні її суворе дотримання поступово змінюється під впливом соціальних реформ, рівноправності та модернізації. В той час як карма – це закон причинно-наслідкового зв'язку, згідно з яким усі дії людини (фізичні, словесні чи ментальні) мають наслідки, що впливають на її майбутнє життя. Якщо подивитися на це поняття в юридичному та етичному вимірі, то воно часто асоціюється з ідеєю справедливості. Тобто корупція, несправедливість або насильство можуть розглядатися як дії, що матимуть негативні наслідки в майбутньому.

Індійські лідери намагалися поєднати ці традиційні філософські цінності з модерними соціалістичними ідеями, створюючи модель суспільного розвитку, де держава грала ключову роль у забезпеченні соціальної рівності та економічного зростання.

Процес формування нової ідентичності потребував звернення до цих ідеологічних цінностей, що були найбільш близькими для індійського суспільства, які знаходили відгук в масах. Ці нові цінності ґрунтувалися на філософських концептах сформованих ще в період розквіту даршан та нових ідеях принесених із Заходу.

В першу чергу, це ґандіанська філософія ненасильства (агімса). Магатма Ґанді, як один із ключових лідерів незалежної Індії, заснував свою політичну філософію на принципі ненасильства. Його бачення Індії як незалежної держави базувалося на ідеї моральної та духовної самодостатності, де економічна рівність та соціальна гармонія були на першому місці. Ним же була сформульована ще одна об'єднуюча індійське суспільство ідея – рам раджа (справедливого правління). Ґанді прагнув до створення справедливого суспільства на основі традиційних індійських цінностей. Цей ідеал передбачав справедливе правління, яке забезпечує благополуччя та рівні можливості для всіх громадян.

Рам Раджа – модель, яка відображає прагнення до децентралізованої, самоврядної Індії, де кожна громада мала б автономію, а влада діяла б в інтересах народу. Суспільство, де немає експлуатації,

де економіка базується на самостійних сільських громадах, а влада служить народу, а не навпаки. Проте після здобуття незалежності Індія пішла шляхом створення централізованої демократії, ідеї Ґанді не завжди збігалися з практичними політичними рішеннями. Зокрема сучасники Ґанді – Джавагарлал Неру та Бгімрао Амбедкар – вважали, що це утопічна, нереалістична модель для сучасного індустріалізованого суспільства. Тоді як сучасні ґандіанці, наприклад Анна Хазаре, вбачають у його ідеях надзвичайну актуальність у сучасному світі, де соціальна справедливість і екологічна стійкість набувають все більшого значення [4].

Здобуття незалежності стало новим кроком для відродження індуїзму. Його нова форма – неіндуїзм – продукт низки реформ, що модернізували одну з найбільш популярних національних релігій Індії. Джавагарлал Неру, перший прем'єр-міністр Індії, намагався поєднати індійські філософські традиції з науковим та технологічним прогресом. Він виступав за секуляризм, модернізацію та соціальні реформи, зберігаючи при цьому повагу до культурної спадщини Індії.

Криза ідентичності була однією з ключових проблем, що викликала відчуття розірваності між своїм автентичним минулим та колоніальними нашаруваннями. Як стверджує Ашіш Нанді, колоніалізм не тільки спричинив політичні та економічні наслідки, але й глибоко вплинув на психологічне сприйняття себе як колонізованого народу. Це викликало комплекс меншовартості та втрату культурної ідентичності [3].

Подолання кризи ідентичності в зовнішньо виражено створенням соціальних інститутів, проведенням політичних реформ, позиціонуванням себе на геополітичній арені, проте внутрішньо – це філософська боротьба за самовизначення. Постколоніальна філософія Індії багато в чому сфокусована на відмові від євроцентризму. Як зазначає Гаятрі Співак, важливим завданням є представлення маргіналізованих голосів, які були заглушені колоніальними структурами. Вона також підкреслює необхідність зберегти унікальність індійської ідентичності, не впадаючи у спроби копіювати колонізаторів [1].

Проте хоча критика колонізаторської політики серйозна і не безпідставна, але не можна заперечувати її вплив на формування індійського політикуму. Так, британське колоніальне правління в Індії, попри свою експлуатаційну природу, суттєво вплинуло на розвиток індійської політичної системи. Воно сприяло формуванню сучасних державних інститутів, правової системи, адміністративної структури та навіть демократичних процесів. Англійці запровадили систему виборного представництва, що, хоч і була обмеженою, заклала основу для майбутньої незалежної Індії.

Крім того, колоніалізм стимулював національно-визвольний рух, сприяючи політичному пробудженню та об'єднанню різних етнічних і релігійних груп у боротьбі за самовизначення. Такі лідери, як Махатма Ганді та Джавахарлал Неру, використовували як європейські демократичні ідеї, так і традиційні індійські концепти для формування майбутнього політичного устрою країни. Звісно, це не виправдовує колоніальну експлуатацію, однак вплив цього періоду на політичний розвиток Індії неможливо ігнорувати.

Ще складніше просто «відмінити» всі впливи колишньої метрополії в царині культури. Актуальними в Індії і до сьогодні залишаються розвідки на тему культурної гібридності й синтезу. Індійські постколоніальні мислителі, такі як Амітав Гош, часто звертаються до теми гібридності – поєднання індійських та західних елементів у культурі та літературі. Гош підкреслює важливість перегляду історії через призму колоніалізму, вивчаючи, як нащадки колонізованих народів намагаються віднайти власну ідентичність у глобалізованому світі [5].

Культура постколоніального суспільства не є просто відображенням традиційної чи західної моделі, а радше унікальним синтезом, гібридним утворенням. Це можна побачити в індійській літературі, кінематографі, моді та навіть мовній ситуації, де англійська досі відіграє значну роль поряд із хінді та іншими регіональними мовами. Наприклад, «гінгліш» (Hinglish – поєднання англійської та гінді) став поширеним явищем у розмовному мовленні, а Боллівуд майстерно поєднує західні кінематографічні прийоми з традиційними індійськими наративами. Гош, зокрема, часто досліджує, як колоніальна спадщина впливає на історичну пам'ять, ідентичність та усвідомлення свого місця у світі. Його романи, такі як «Тіньові лінії» («The Shadow Lines») або «Скляний палац» («The Glass Palace»), показують складність індійської історії через призму особистих і колективних досвідів.

Гібридність та культурний синтез сформований вимогами пристосування до нової політичної та культурної реальності проявляється на кількох рівнях. Розглянемо це на прикладі роману «Тіньові лінії». Найбільш глобальний рівень – це національна та культурна гібридність. Гош показує, що кордони між країнами є штучними та умовними. Події розгортаються між Калькуттою, Даккою та Лондоном, і персонажі одночасно належать до різних культур. – Головний герой (неназваний оповідач) має родинні та емоційні зв'язки як з Індією, так і з Англією та Бангладеш, що підкреслює складність колоніальної та постколоніальної ідентичності.

Наступний рівень – це мовна та інтелектуальна гібридність. Оповідач балансує між західною осві-

тою та індійськими традиціями, що відображає стан багатьох освічених індійців у колоніальний і постколоніальний періоди. Використання англійської мови для розповіді також є актом гібридності – це і колоніальна спадщина, і засіб вираження власної ідентичності.

І нарешті, особистісна та історична гібридність – рівень сприйняття реальності людьми, які були свідками чи учасниками подій. Спогади персонажів накладаються один на одного, демонструючи, що історія є не лінійною, а переплетеною, залежною від індивідуального досвіду. Трагедії, що відбуваються в різних країнах (наприклад, розподіл Індії 1947 року та бенгальські заворушення 1964 року), показані через призму особистих переживань, а не офіційних наративів [2].

Таким чином, постколоніальна національна ідентичність – це не щось фіксоване, а динамічний процес взаємодії між минулим і сучасністю, Сходом і Заходом, наративами, міфами та особистісним сприйняттям постколоніального суб'єкта. Останній є продуктом колоніального минулого, що за певних історичних обставин отримав кризу ідентичності. Постколоніальний суб'єкт опинився перед питанням: ким він є – носієм традиційної культури чи продуктом колоніального минулого? Тобто, нова ідентичність формується як на рівні кожного окремого індивіда, так і спільноти загалом. Бо відповіді на питання «хто є я?» та «хто є ми?» взаємопов'язані та взаємозалежні.

Таким чином, перед Індією стоїть питання відновлення культурної ідентичності, яка була спотворена колоніальним минулим. Філософські роздуми про самовизначення, етичність та значення національної культури відіграють ключову роль у формуванні постколоніального світогляду країни. Можна виділити наступні характерні риси формування нової постколоніальної ідентичності:

1. Пошук культурної автентичності. Після колоніального періоду Індія зіткнулася з потребою повернення до своїх власних коренів. Багато індійців намагалися відродити традиційні культури, мови та релігії, які були пригнічені колонізаторами. Наприклад, зростання ролі різноманітних регіональних індійських мов, особливо гінді, популяризація і відродження санскриту.

2. Синтез традицій та модернізації. Індійська постколоніальна ідентичність включає поєднання традиційних цінностей з сучасними західними ідеями, привнесеними колоніальною владою. Це відображається в архітектурі, музиці, кіно, літературі, а також у політичних та соціальних інституціях.

3. Політична модернізація. Після незалежності Індія створила демократичну державу з урахуванням принципів, закладених під час колоніального правління, таких як парламентська система. Однак при цьому індійці розвивали власні полі-

тичні рухи, зосереджені на національній єдності, боротьбі з корупцією та соціальною справедливістю. Після здобуття незалежності Неру та багато політичних лідерів Індії звернулися до соціалістичних ідей як способу боротьби з економічною нерівністю. Це також було частиною ширшого філософського проєкту, який ставив перед собою завдання перетворити Індію на країну, де всі мають рівні можливості та ресурси для розвитку.

4. Подолання соціальної нерівності. Постколоніальний період також характеризується активними спробами зруйнувати або модернізувати традиційну кастову систему. Хоча кастові обмеження все ще зберігаються, Індія прийняла законодавчі акти для боротьби з дискримінацією і нерівністю.

5. Травма колоніалізму та опір йому. Індія пережила колоніальну травму – експлуатацію природних ресурсів, культурне пригноблення та економічну нерівність. Цей досвід сформував сучасну індійську ідентичність, яка включає в себе відчуття спротиву та відновлення національної гордості, політику державного регулювання економіки (аж до 1991 року).

6. Мультикультуралізм. Індія є багатонаціональною та багатокультурною країною. Постколоніальна ідентичність відзначається різноманітністю релігійних, етнічних і мовних груп, що живуть на її території. Незважаючи на це різноманіття, зберігається пошук спільної національної ідентичності.

Висновки. Геополітичні виклики Індії після отримання незалежності – від конфліктів з сусідніми країнами до соціальних та економічних проблем – завжди супроводжувалися філософськими роздумами про природу національної ідентичності, праведного правління та соціальної справедливості. Індійські лідери не лише прагнули до вирішення цих викликів на політичному рівні, але й намагалися осмислити їх через призму традиційних та сучасних філософських ідей, що робить індійський шлях розвитку унікальним у світовій історії.

Постколоніальна ідентичність Індії є глибоким питанням, яке стосується не лише політичного звільнення від колоніального гніту, а й впливу колоніальної спадщини на самовизначення, культуру та філософію. Індія після здобуття незалежності зіткнулася з проблемою відновлення власної ідентичності у світі, який продовжував керуватися західними імперіалістичними концепціями.

Література

1. Ambrose M. C. Indian Postcolonial Theorists: A Critical Introduction. International Research Journal of Modernization in Engineering, Technology and Science. 2024. Т. 6, № 1. С. 3963–3968. e-ISSN 2582-520
2. Ghosh A. The Shadow Lines. London: Bloomsbury Publishing, 1988. 256 с.

3. Nandy A. The intimate enemy: Loss and recovery of self under colonialism. Oxford University Press. 1988. Retrieved from <https://www.fulcrum.org/concern/monographs/m039k506s#reviews>

4. Sengupta, M. Anna Hazare and the Idea of Gandhi. The Journal of Asian Studies. 2012. Т. 71, № 3. С. 593–601.

5. Yesapogu, V. The Impact of Post Colonialism in Amitav Ghosh's Novels-A Post Colonial Perspective. International Journal on Studies in English Language and Literature (IJSELL). 2016. Т. 4, № 1. С. 126–138. ISSN 2347-3126 (Print), ISSN 2347-3134 (Online). URL: www.arcjournals.org.

Анотація

Петленко І. В. Колоніалізм і національна ідентичність: приклад Індії. – Стаття.

Дослідження присвячене темі формування постколоніальної ідентичності в Індії після здобуття незалежності. Період перебування в статусі колонії залишив глибокий історичний, культурний, економічний та політичний слід. Прикладом цього є адміністративна система, освітні стандарти та правові інститути від здобуття незалежності до сьогодні. Процес деколонізації та формування нового бачення індійцями себе і своєї ролі на глобальній політичній мапі світу не завершений і досі. Постколоніальна ідентичність Індії є динамічним процесом, що поєднує традиційні цінності та західні впливи. Вона формується на перетині історичної пам'яті, наративів національного самовизначення, культурного синтезу та політичної модернізації. Однією з головних проблем залишається питання пошуку автентичності. Відродження місцевих мов, традиційної культури та релігії в умовах глобалізації – результати цих пошуків. Індія, з одного боку, запозичила британську модель демократії, а з іншого – розвинула власні політичні інститути та механізми управління, що відображають її національні особливості. Тобто рисами постколоніальної ідентичності індійця – поєднання модернізації та традиції, в тому числі в сфері політики та пошуку автентичності. Соціальна трансформація в країні також пов'язана з подоланням кастової нерівності та прагненням до соціальної справедливості. Водночас історична травма колоніального панування стимулювала опір культурному імперіалізму та пошук незалежного шляху розвитку. Мультикультуралізм залишається важливою рисою індійського суспільства, що об'єднує численні етнічні, релігійні та мовні групи. Таким чином, постколоніальна ідентичність Індії – це складний і суперечливий феномен, що продовжує формуватися під впливом історичного досвіду, внутрішніх трансформацій та глобальних викликів.

Ключові слова: постколоніальна ідентичність, національна ідентичність, постколоніальний суб'єкт, гібридність та культурний синтез.

Summary

Petlenko I. V. Colonialism and national identity: the case of India. – Article.

The study focuses on the formation of postcolonial identity in India after gaining independence. The period of being a colony has left a deep historical, cultural,

economic and political mark. An example of this is the administrative system, educational standards and legal institutions from independence to the present day. The process of decolonization and the formation of a new vision of Indians of themselves and their role on the global political map is still in progress. India's postcolonial identity is a dynamic process that combines traditional values and Western influences. It is formed at the crossroads of historical memory, narratives of national self-determination, cultural synthesis, and political modernization. The search for authenticity remains one of the main problems. The revival of local languages, traditional culture, and religion in the context of globalization are the results of this search. India, on the one hand, borrowed the British model of democracy, and on the other hand, developed its own political institutions and governance mechanisms that

reflect its national characteristics. That is, the features of the postcolonial Indian identity are a combination of modernization and tradition, including in politics and the search for authenticity. Social transformation in the country is also associated with overcoming caste inequality and the pursuit of social justice. At the same time, the historical trauma of colonial rule has stimulated resistance to cultural imperialism and the search for an independent path of development. Multiculturalism remains an important feature of Indian society, uniting numerous ethnic, religious, and linguistic groups. Thus, India's postcolonial identity is a complex and contradictory phenomenon that continues to be shaped by historical experience, internal transformations, and global challenges.

Key words: postcolonial identity, national identity, postcolonial subject, hybridity and cultural synthesis.